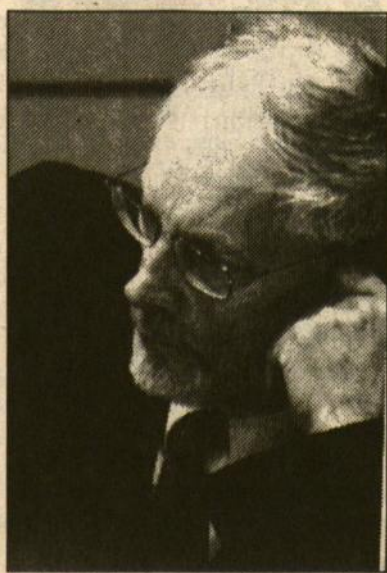

Kiekvienas autorius numiršta, o skaitytojas — amžinai gyvas

Lietuvės rašytojas šiuolaikinės literatūros festivalyje Čikagoje

Rašyt. Vytautas Martinkus.

Š.m. lapkričio 14–15 d. Čikagoje vyko Europos šiuolaikinės literatūros festivalis. Jame dalyvavo rašytojai iš Lietuvos, Austrijos, Vokietijos, Italijos, Nyderlandų ir Ispanijos. Lietuvai atstovavo rašytojas **Vytautas Martinkus**.

Lapkričio 15 d., pirmadienį, Čikagos Cultural Centre Lietuvos rašytojas, kartu su Nyderlandų ir Ispanijos autoriais, pristatė savo kūrybą.

Vytautas Martinkus (g. 1943 m.) rašo noveles, apsakas, romanus, literatūros kritikos straipsnius, filosofines esė. Išleides 12 knygų. Atgimimo ir pirmaisiais atkurtos Lietuvos nepriklausomybės metais (1988–1994) vadovavo Lietuvos rašytojų sąjungai. Dabar yra Vilniaus pedagoginio universiteto Lietuvių literatūros katedros vedėjas, Lietuvos meno kūrėjų asociacijos pirmininkas, Lietuvos rašytojų sąjungos valdybos, Pasaulinės lituanistų bendrijos, Lietuvos lyginamosios literatūros asociacijos, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos narys.

2003 m. V. Martinkus apdovanotas Vyriausybės meno premija ir ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžiumi. Už romaną *Simonija* 1997 m. jam skirta J. Paukštelio literatūrinė premija; už romaną *Medžioklė draustinyje* — 1985 m. Valstybės premija. V. Martinkaus kūryba išversta į 16 pasaulio kalbų. Rašytojo kūryba šliejasi prie intelektualinės lietuvių prozos atšakos, kurioje vyrauja analitinė nuostata, iškiojimų dvasia.

Su rašytoju Vytautu Martinkumi kalbasi PLB Lituanistikos katedros Illinois universitete (Čikagoje) vadovė prof. Violeta Kelertienė.

—Mielas Vytaute, mes pažįstami jau geras ketvirtis šimtmečio. Mūsų pažintis prasidėjo nuo to, kai mano teta iš vidurio Lietuvos kaimo (matyt, ir iš jos paveldėjau literatūrinį skonį) atsiuntė Tavo pirmąjį romaną *Akmenys*, kuriuo aš labai susižavėjau. Tada pagalvojau, kad Lietuvoje tikrai yra gerų prozininkų. Tiesa, anksčiau buvau skaičiusi ir 1966-ųjų „šamones srauto“ rašytojus, bet Tavo romanas man paliko didesnę įspūdį. Tuo metu jau buvau Lyginamosios literatūros magistrantūroje ir, kaip ir dabar, sirgau prozos žanru, turėjau tvirtą savo nuomonę, kas yra modernu, ir kas ne. Tavo romane išvengiau dalykų, kurie man padvelkė modernumu: išlaikytą vientisą įvaizdžių sistemą, subtilios potekstės, net ir jaunatviškas maištas (tiesa, ne tiesiogiai prieš sistemą, prieš gamtos niokojimą, bet vis tiek maištas). Kaip dabar Tu vertini šią savo knygą? Gal gali ką nors pasakyti apie jos genezę?

—Seniai bevarčiau *Akmenų*

puslapius. Tu gal teisi, pabrėždama šito romano vietą mano prozoje. Vytautas Kubilius, perskaitęs jo pirmąjį (mašininio) variantą, pasakė, kad, matyt, esu rašęs romaną, bet romano „nėra“. Romano struktūrai trūksta ir to, ir ano. Aš ir pats žinojau modernaus romano teoriją, labai mėgau Faulkner, Joyce, Dostojevskį. Teisintis, kad nėra šio romano, buvo kvaila, mano ambicijos buvo sužadintos, neliko nieko kito, kaip priimti jo, griežtojo mano skaitytojo ir kritiko, iššūkį: užmiršti *Akmenis*, kaip apysaką, ir rašyti romaną. Taip atsirado antrasis mašininis variantas, jau romanas. Man buvo dvidešimt septyneri.

Nemanau, kad anuometinis skaitytojas perkando sudėtingą romano struktūrą, jo prasmę rėšutą, visas, kaip anuomet sakydavome, potekstes. Man buvo ir netikėta, ir labai džiugu dėl Tavo dėmesio šitai knygai. Berods, *Akmenyse* paskelbta Tavoji recenzija savo įžvalgomis liko neaplenkta. Beje, mane su šiuo romanu sveikino Juozas Keliuotis. Man, nepažįstamam jaunam autoriui, jis net atsiuntė savo nuotrauką su komplimentais.

Kiekvienoje knygoje galima ieškoti ir rasti autoriaus patirties, jo biografijos pėdsakų. Esama jų ir *Akmenyse*. Romano „nervus“ — kritizmas (galima jį vadinti ir „maištu“), užvaldęs mane studijų metais. Kauno politechnikos institute, kaip ir visoje sovietijoje, komjaunuoliai ir komunistai, nesidrovėdami viešai prausė (t.y., svarstė, auklėjo, baudė) kiekvieną, kuris nepaklusdavo „komunizmo statytojų moralės kodeksui“. Buvo madinga teisti ne tik literatūrinių kūrinių personažus, bet ir gyvus žmones. O teisėjų togo mis apsvilkdavo toli gražu ne dorieji, ne teisuoliai. Labai aktualūs buvo asmenybės tapatumas (kaip sakytume šiandien), jos vidinio autonomiškumo, valios laisvės arba nepriklausomybės klausimai. Kas aš? Kodėl aš toks? Ką galiu? Pats buvau suskilęs, susidvejėjęs. Maištau, bet sąmoningai rinkausi viešą literatūros karjerą, galimybę studijuoti filosofiją, estetiką. Šiandien tai vertintina, kaip kolaboravimas su okupacine valdžia, ir dėl to, be abejo, gėda, tačiau anuomet man kur kas svarbesnis atrodė esąs sintetinis, visų įsivaizduojamų galimybių realizavimas, kuriame svarbiausia — tik mano paties jūntamas dvasinis stuburas, pusiausvyra. Jau buvau spėjęs patirti, kad 1956–1957 m., kai aš, trylikmetis, su keliais savo bendraklasiais gimnazijoje atsisaukimais kviečiau su okupacine valdžia kovoti rimtai, ginklu, mano maištas nebuvo nei efektyvus, nei vienintelė manoji „negalimybės galimybė“. Taigi, Žilvinas iš *Akmenų* išreiškė, modelio, metaforizavo maksimalius etinius ir kitokius mano siekinius. Jis — mano Don Ki-

chotas, bet jau ne tiek pagal Servantes, kiek pagal Grušą, Borgess ir Foucault. Mano dienų žmogus — voras, „verpantis“ savo galimybių tinklą.

—Nors ši knyga daug atgarsio tuomet ir nesulaukė, bet iki šių dienų turėtų garsiai skambėti romane architekto Žilvino pasakytas „Ne“. Po to išėjo kelios knygos, kurias iš laiko perspektyvos vadinčiau „socializmo dailinimo“ pastangomis. Tai būtų *Vėtrungė šeimos šventei*, *Medžioklė draustinyje* ir gal dar viena kita. Ar būtų galima jas taip praminti? Ar jos neatspindėjo kokios nors vilties visuomenėje, partijoje, ar šiaip tarp bičiulių, kad socializmas gali turėti žmogišką veidą? O jeigu ne, tai kokią vietą jose užėmė pramoninės-gamybinės temos?

—Patikėk, Violeta, nors gal ir nelengva tuo patikėti: „pramoninė-gamybinė“ tema man svetimą. Bent aš pats jos niekada nelaukiau svarbia. Pažinau technologijų pasaulį geriau nei mano kolegos rašytojai, baigę filologines studijas. Mačiau jį iš vidaus, ir puikiai suvokiau jo sąlygojamas ribas humanistikos, jo gimdomas sielos dalies ir jos, kaip visumos, antinomijas. Sakytum, technikos fetišas, iš jo gimstanti technokratija, buvo tikras XX a. maras, savo vienašališkumu ne mažiau išpučingas nei, pavyzdžiui, Freud psichoanalizė.

Niekur nedingo to maro baciolo ir šiandien. Tuo atžvilgiu mane galėtų suprasti nebent Ramūnas Klimas (deja, jau miręs), Ichokas Mėras arba Arvydas Šliogeris. Tie, kurie patys yra „uostę“ inžinerijos mokslų. Žinoję, kas iš tikrųjų yra „fizikų“ ir „lyrikų“ ginčas.

Tačiau yra temos kontekstai. Sovietmetui viskas buvo matuojama ir net grindžiama „gamyba“. Tokia buvo Markso ideologija. Konjunktūrinuose svastyuose anuometinėje Lietuvoje „gamybinės“ temos įvardinimas buvo „saugiklis“, būdas nukreipti cenzorių dėmesį nuo kitų teksto dalykų. Konjunktūrinio dėmesio labiausiai buvo palista *Medžioklė draustinyje*: romanas pelnė „gamybininkų“ premiją, nors jis yra ir anti-gamybinis, ir net antisocialistinis, jeigu socializmą vertinsime, kaip socialinį eksperimentą, dėl kurio sėkmės niekas asmeniškai neprisiima atsakomybės.

Siela yra pasaulis. Ji yra amžinas draustinis. Aš į tą romaną sudėjau kai kurių pagrindinių marksizmo stereotipų ir sovietijos kritiką. Vilius parašęs idėjų dramos romaną, tegu ir prisidengęs naivios, filosofijai ar sociologijai tolimos, pasakotojos moters kauke.

Tai buvo romanas, kurio pasirodymo laukiau su smagia baime: ar išleis, ar išleisdė neuždraudė, net pagyrė. (Tiesa, iš leidyklos buvo atėjęs gandas, kad reikės keisti pavadinimą, mat, buvo išsigasta buitinės asociacijos — lietuviškos kompartijos CK sekretoriui Lionginui Šepėčiui per medžioklę konkrečiame draustinyje šūviu iš šautuvo buvo sužeista akis). Bet, jeigu išleido, tai gal? Tu teisi: nebuvo knyga pakankamai maištinga, vidinis mano cenzorius nesnaudė, kai ką padailino.

Man visada rūpėjo tik viena — kūrybos tema. Sakytum, tas pats „Aš“ galimybių fenomenas. Kurį laiką jaunystėje sirgau Nikolajaus Berdiajevo knygos *Kūrybos filosofija* apžavais. Ji tikrai man svarbi, nes artima kultūros, aksiologijos, meno ir literatūros filosofijos bei kitoms amžinoms literatūros temoms.

Dėl „vilties visuomenėje“, „žmogiško socializmo veido“: taip, matyt, būta. Be vilties sunku, be „veido“ niekada ir niekur, net pragare, nesi. Net ir teorijose, ir taisyklėse visos pats savo protu mėginu tikrinti. Tik to proto gal nepakankamai turėta. Su uošviu buvau susigincijęs, kad išnarstysiu visą marksizmą ir neomarksizmą, bet surasiu kontraargumentų prieš jo žodžius, kad žmogus iš prigimties — egoistas, o ne altruistas, prieš jo „juoda“ pesimizmą dėl rusiškojo socializmo varianto, dėl kruvino totalitarizmo.

Ar tokių minėtų atšvaistų esama *Vėtrungėje*? Tik labai nedaug, formalų, iš dalies.

Apsysakoje naratorius pasakoja apie technologinę sėkmę viename sovietinių ūkių. Sovietinėje Lietuvoje tikrai būta kelių ar keliolikos „pavyzdinių gamybinių ūkių“, tačiau technologinės ir buitinės socialinės „pažangos“ fonas apysakoje yra sąlyginis, bet jie — lėkštesni, lygiškas, dekoratyvus, tik kontrastas pasamones jėgų nelaisvės patekusiam individui,

fatališkam iracionaliam ir destruktiviam giminės ryšiui. Dėl pastarojo ir buvo parašyta *Vėtrungė*. Toje apysakoje man labiau rūpėjo mito, nei gyvenimo logika. Archetipo atšvaitai.

Jei kuris atidžiau skaitytų mano *Vidaųją*, matyt, kad joje nieko dailaus, kaip ir Granausko *Gyvenime po klevu*, kaimas skęsta degtinėje. *Lašuose*, stenkis nesistengęs, metų metais butuose nesušyla sovietiniai (pasak Ilonos Maziliauskienės — „raudonieji“) radiatoriai. Beje, mano uošvis taip ir numirė, nesulaukęs, kada aš jam ištarsiu žadėtus argumentus.

Minėto „dailinimo“ matyt daugia apysakoje *Ketino laimė alaus daryti*.

Beje, niekad aš sau nekėliau tikslo literatūroje racionalizuoti tik tam tikrus diskursus, net idėjų drama man yra žmogaus pasaulio drama, visada sau ir kitiems primenu, kad literatūros kūrinys užbaigia neužbaigiamus dalykus, visas vertybes leidžia išgyventi čia ir dabar.

—Pačiam neretai lipdoma etiketė, kad mėgsti paslaptį, mistifikaciją, savo kūryboje naudoji kone detektyvo elementus. Ar taip sieki įtvirtinti intriga? Gal tai atsiranda atsitiktinai? Kiek Patį pažįstu, nesi vienaplanis žmogus, turi sveikos empatijos žmogui (net ir material, kaip atskirai klasei!), apskritai jauti egzistencijos mįslingumą, sudėtingumą, ambivalenciją. Ar prisilipdytum šiuos „lipdukus“ prie savo charakterio (ar kaillio), ar tik prie plunksnos?

—Visa įvairovė atsiranda, kaip sakiau, iš pilnatvės, iš noro aprėpti neaprepiamą. (Literatūroje aš turiu pretenzijų kur kas didesnių, nei kitose gyvenimo vagoje.) Visko siužete (ar fabuloje) gali ir turi būti. Tad ir atsitiktinuma būtini. Egzistencijos mįslės nebūtų mįslėmis, jeigu jos atsivertų iki galo, jeigu kiekvienas neturėtų jų iš naujo įminti. Atvertis vyksta kaip „Aš“ radimasis. Tad pagrindiniai dalykai mano prozoje liū ar keliolikos „pavyzdinių gamybinių ūkių“, tačiau technologinės ir buitinės socialinės „pažangos“ fonas apysakoje yra sąlyginis, bet jie — lėkštesni, lygiškas, dekoratyvus, tik kontrastas pasamones jėgų nelaisvės patekusiam individui,

Prof. Violeta Kelertienė.

riuose tekstuose mėgdžioju „vidinį monologą“, „šamones srautą“, ideologinėmis klišeimis (partizanus vadinu „miškiniais“ ir t.t.).

Aš pats nelipdau prie rašytojų ar jų kūrybos jokių etiketų, bet sutinku, kad be jų sunku išsiversti. Nėpykstu už jas ant savo kailio. Juk jos gal padeda šiek tiek sutvarkyti labai jau chaotišką šiandienos literatūrą. Net „supainiota“, ne ta ir ne ten prikljuota, etiketė kartais praverčia mastant.

—Žinau, kad esi studijavęs sociologiją, filosofiją, o dabar vadovauji Literatūros katedrai Vilniaus pedagoginiame universitete. Įsivaizduoju, kad ne tik rašytojiškai patirtis, bet ir interesų laukas labai praverčia, galinėjantis su įvairiais tekstais. Vis dėlto, iš kokių pozicijų praktiškai prieini prie teksto interpretacijos?

—Trys „ne“ šiek tiek aiškintų, pristatytų interpretacines manąsias, turbūt fenomenologines, literatūros kurinių įžvalgas.

Niekada neinterpretuoju tekstų, kurie man visai svetimi, paprastai sakant, kurie man visai nepatinka. Profesionalai plunksna turėtų nesibodėti jokio teksto, o aš nuo kai kurių bėgu šalin. Žinau, ir jie turi savo vertių pasaulį, bet palieku juos kitiems skaityti ir jais pikintis ar džiaugtis.

Niekada nesakau, kad tekstas jau yra kieno nors kito paaiškintas, iki galo perpastas, užbaigtas ir t.t. Enciklopediniai literatūros kurinių apibūdinimai mane siuntina savo akademizmu, interpretacijos siaurumu, jos netaiklumu, nors ir žinau, kad mano paties aiškinimai, anot Justino Mikučio, — tai taiklus nepataikymas.

Trečias „ne“ — primityvumui. Suprantu, kad genialu yra tai, kas paprasta, bet, anot Gertrude Stein, genialių kūrinių nėra daug parašoma. Ieškau tekstų (tokie ir tetraukia), kurie yra sudėtingos struktūros, turi daug erdvės skaitytojo vaizduotei, jo asociacijoms, metaforiškam tikrovės kodavimui, dekodavimui, kūrybai.

—Tavo tekstai žavi dar ir tuo, kad juose jaučiama meilė miestui — pradžioje Kaunui, kadangi ten ilgokai gyvenai, o dabar Vilniui. Tie miestai Tavo kūryboje gyvi, tiesiog alsuoja. Ta meilė pasireiškia tikslų ir retų istorijos detalių žinojimu, topografijos ir gyventojų sugretinimu, žmogaus buvimu savo vietoje, *genius loci*, o ne tik prabėgomis patepti koki nors foną vietiniam koloritui paryškinti. Kaip Tau pavyksta išsiklausyti į miesto ritmą ir istorinius pėdsakus, turint tiek daug užsiėmimų ir rašant palyginti ilgus romanus? Kaip skirtingai išgyveni Vilnių ir Kauną?

—Esu gal kaip Bronius Radzevičius, anot Šliogerio, — išėjęs iš kaimo, bet taip ir neatėjęs į miestą. Nors mieste ir gyventa dukart ilgiau nei kaime, nors po būtinų (iki pensijos) darbų gal vel sugrįšiu į kaimą. Tada gal sakysiu, kad niekur iš jo ir nebuvau išėjęs.

Miestą (ir Kauną, ir Vilnių) regiu kaip kaimietis. Kaip gamtos daiktą, nors ir ne visai gamtišką. Man patinka jį liesti, tvarkyti, valyti, keisti. Ne tiek ką statyti jame, kiek atstatinėti. Tiesiogine prasme. Butą vi-

sada remontuoju savomis rankomis, meistrų ieškau tik būtiniausiais atvejais. Nėpykstu, kad būstas, ypač — senas, nėra toks patvarus, kaip kiekvienas norėtume. Gal dėl to labiau artimas yra senamiestis. (Nauji kvartalai, „miegamieji“, man ir šalti, ir klaidūs; menu, kiek kartų automobiliu vaziauvau pas Sigitą Gedą į Taikos gatvę, tiek kartu pasiklydau.) Ir Kaune, ir Vilniuje likimas lėmė būti šalia istorinių pastatų, justų jų sakralumą. Senamiestyje ir nelikę „nesakralių“ vietų, čia daugiau šaknų, ezoterinių paslapčių. Vadinas, ir kultūrinės erdvės. Aš ir vaikštinėju po jį, čiupinėju jį, klausinėju jį, kartais skaitau apie jį, bandau visai prisijaukinti, suprasti jį. Tam visiškai nereikia „atskiro“ laiko. Gyveni, dirbi, iliesi, kartais ką nors rašai, ir tai — viskas, ko reikia miestui prisijaukinti.

Vilnius įvairesnis nei Kaunas, įvairesnis ne tik savo istoriniais kultūriniais ženklais, architektūra, bet ir miestelėnų veidais, jų kalba, papročiais. Vilniečiai — individualistai ir anonimai, dažnai — jokių astrologinių ženklų nevaldomi, nenusipėjamo elgesio, kartais — metafiziškai nelaimingi, paradoksalūs, labai panašūs į Kafkos *Pilies* pilėnus.

Gal juokais pasakoma, kad šiandien visi vilniečiai — buvę kauniečiai, o aš rimtai sakytum: be abejo, Kaunas yra tarsi biblinės kopėčios ir Dangu, t.y. Vilnių. Kad esama (kad gali būti) tokių kopėčių — didesnis stebuklas, negu pats Dangu. Tačiau didžioji tvarka yra tvarka: gyvam pakliuvus ir Dangu, šv. Petras liepia nusvisti kopėčias, kad kitas įkandin per lengvai čia neįkoptų. Aš irgi taip pasielpiau.

—Visi dabar esame laimingi, kad sulaukėme Atgimimo ir išgyvenome tuos ypatingus metus. Kaip Atgimimas paveikė Tave asmeniškai?

—Gerai pasakei — metus. Ne vienerius. Mėnasis Atgimimas — keleri metai juodo kasdienio darbo. Šventiškų akimirų būta kur kas mažiau. Pirmoji jų atmintyje liko, susijusi su Tabor Farm, kur man (beje, vėlgi ne be Tavo pastangų) teko laimėti dalyvauti Santaros suvažiavime, ten sėdėti ir kalbėtis su santariečiais prie stalo su pastatyta ant jo tautine vėliava, kur atsistojus buvo viešai ir oriai giedama tautinė Kudirkos giesmė. Juk iki tokių dalykų pačioje Lietuvoje, iki tautinės vėliavos suplazdėjimo rudens vėlyje virš Gedimino pilies, dar buvo likę net treji metai.

Šventiška diena mano atminčiai liko ir Baltijos kelyje tuksčiams sustojus petyse petin, dalijantis rankų pirštais kažkokia keista elektra.

Nukelta į 2 psl.

TURINYS

Valandėlė su rašyt. Vytautu Martinkumi.

Nidos ekspresija atkeliauja į Vilnių.

Vargonų šventė Rochester mieste. Popietė, skirta ses. Onai Mikailaitei.

Leidiniai. Dail. Vida Krištolaitytė: abipus Atlanto.

Nidos ekspresija atkeliavo į Vilnių

ANATOLIJUS LAPINSKAS

Tradicinis Nidos pleneras, rugėjų sukviestas buri dailininkų iš įvairių Europos šalių, šiemet buvo skirtas prieš šimtą metų čia buvusios dailininkų kolonijos steigėjui Hermann Blode atminti. Praėjus mėnesiui, šio, taip pat ir ankstesnių plenerų darbai atkeliavo į Vilnių. Antradienį (rugėjo 26 d.) Vilniaus rotušėje atsidarė tarptautinių Nidos tapybos plenerų, tęsiančių ekspresionistinės „Bruecke“ (liet. „Tilto“) kartos tradicijas, tapybos kolekcijos paroda „Nidos ekspresija“. Trečiadienį (rugėjo 27 d.) „Rotundos“ galerijoje – kitas X-ojo jubiliejinio tarptautinio plenero „Nidos ekspresija“ renginys – Nidos plenerų grafikos darbų paroda.

Tęsiamos „Bruecke“ tradicijos

Dviejų Nidos vaizdų įkvėptų parodų atidarymo proga prisiminkime neseniai – 2004 rugėjo 11–25 d., dar gana kaitrios rudens saulės sušildytoje, Nidoje įvykusį jau dešimtąjį Nidos tapybos plenerą, menant prieš šimtą metų čia klestėjusias vokiečių dailininkų ekspresionistų „Bruecke“ kartos tradicijas.

Visą dešimtmetį vykstantys renginiai pareikalavo nemažų organizacinių pastangų, tačiau sutelkę Nidoje įvairių tautų ir kraštų dailininkus, jie išrašė Lietuvos meniniame gyvenime reikšmingą pajūrio, o ir visos Lietuvos meninio gyvenimo puslapį.

Šių metų pleneras vadinosi „Nidos ekspresija“ ir buvo skirtas Nidos menininkų kolonijos pradininkui Hermann Blode atminti. Įsteigta jo vardu pavadinta premija. Šiemet Nidos plenerė dalyvavo 27 Lietuvos ir užsienio menininkai. Į plenerą atvyko menotyrininkai iš Lietuvos ir Rusijos. Viena atvykusių Suomijos dailininkų, tęsdama plenero tradicijas, pateikė unikalių ir visų mėgstamą viešą vaidinimą kartu su žiūrovais Neringos visuomenėi.

Šiųmetė Suomijos dailininkės Helka Inari Virmakoski akcija plenero atidarymo dieną –

rugėjo 11-ąją, buvo skirta tos pačios dienos aukų New Yorke atminimui. Dailininkė lėtai vaikščiojo tarp ratu sustojusių svečių ir dalino jiems numegztas servetėles, tarsi gėlių žiedus. Šių eilučių autoriui skambinant žinomą Pete Seeger dainą „Where have all the flowers gone“, žmonės padėdavo tuos žiedus ir salės vidurį, ant kilimo. Po to šalia žiedų, tarsi tragedijos atminimo liepsna, sužibo keliasdešimt dailininkų uždegtų mažų žvakutėlių.

Nida įkvėpdavo vokiečių dailininkus

Praeitą amžiaus pradžioje Nida, žvejų kaimelis imperijos pakraštyje, tapo vokiečių dailininkų ekspresionistų įkvėpimo šaltiniu. Garsiojoje Hermann Blode dailininkų verandoje įsikūrė „dailininkų prieštarautojų“ – „Bruecke“ (vok. – tiltas) grupės narių – žinomų ekspresionistų Hermann Max Pechstein (1881–1955), Karl Schmidt-Rottluff (1884–1976), Arthur Degner (1888–1972), Karl Kunz (1904–1969), Ernst Mollenhauer (1892–1963), impresionisto Lovis Corinth (1858–1925) – „lizas“.

Nidą bei Kuršių Neriją yra vaizdavę daugiau kaip du šimtai vokiečių dailininkų, šimtais skaičiuojami ir jų nutapyti šios tematikos paveikslai. Antrasis pasaulinis karas pervertė visą šių vietų praeitį, dėl istorinių aplinkybių pasikeitė dauguma šių vietų gyventojų. Buvo užmirštas ir „tapytojų rojus“ ant Kuršių marių kranto.

Tik 1995 metais buvo prisiminta ekspresionistinė „Bruecke“ karta. Tais metais į atkuriamą „Bruecke“ tradicijų plenerą susirinko 15 Lietuvos dailininkų. 1996 metais į Nidą atvyko pirmoji užsienietė dailininkė iš Olandijos Naan Rijks, 1997-ųjų pleneras buvo skirtas neseniai mirusiam lietuvių dailininkui Audriui Puipai atminti.

1998 m. atvažiavo daugiausia svečių: iš Amerikos, Australijos, Italijos, Britanijos, Švedijos. Vertindamas plenerą, Britų meno tarybos narys David Ellis sakė: „Jei nėra tilto, nėra galimybių.

Kviečiu susitikti su tais, kurie žiūri į Europą kaip į mūsų bendrą ateitį“. Pranašiški brito žodžiai pildosi – Lietuva jau nutiesė ne tik kultūros, bet ir realų politinį tiltą į Europos Sąjungos šalių šeimą.

Nida ir jos menininkai

„Nidos magijos“ plenero įkvėpėjas ir organizatorius – dailininkas, fotografas, indų išminties ir filosofijos propaguotojas Saulius Kruopis:

„Nidos plenerai nėra žvilgsnis atgal, tačiau būtent Nidoje kiekvienas labai individualiai ieško savo prigimties kodų... Nidoje kūrybinis procesas tampa neracionalus, nenusakomas ir neapsakiauojams. Būdamas toli nuo civilizuoto pasaulio, kiekvienas menininkas gali stebėti gamtos pamokas ir jei sugeba atskleisti gamtos šventą, supantiuose vaizduose randa tūkstančių prasmų. Žmogus turi stengtis išpėti būties paslaptį – savo santykį su mus supančia aplinka.

Harmonija ir destrukcija, gamtos stichija ir fenomeno sąlygotumas – pagrindinis Nidos plenero leitmotyvas, išreiškiantis meninių individualybių dichotiškumą, prieštaravimus tarp inertiškumo ir kūrybos impulsų, įžiebtų unikalios Neringos aplinkos ir skirtingų tautų, ištakų, kartų, žanrų, meninės raidos žanrų bendravimo.

Sumanymas tapytojams susiburti drauge aprėpia visus kūrybos sėkmės komponentus: ženklus įvykius, harmonijos ieškančius menininkus, egzotikos elementus – Neringos stichiją, nekasdienės inspiracijas ir vienijančius kūrybos siekius. Aplinka ir dvasinė atmosfera čia itin palanki kūrybiniam atsivėrimui – vienuose išgirstam impulsui, išgyventai ypatingai nuotakai, dovanojamai džiaugsmui ir palaimai.

Vieno bendro, tiesaus kelio mene nėra. Yra dailininkų, kurie, norėdami išlikti kūrybingi, turi gyventi New York Fifth avenue. Bet yra ir tokių, kurie dirba visiškai užsidarę. Jie pasislepia dirbtuvėse, ir niekas ten nepatenka, ir niekas negali prakalbinti menininko, kai jis dirba. Tai charakterio bruožas,

kuris dvelkia kraštutiniumu. Tačiau takas į kūrybos pasaulį yra individualus. Kaip tik jame menininkas palieka savo sąmonės atspaudus: stilių, braižą, manierą.

Inspiracijos negalima nusipėti, negalima paspartinti, ji ateina savaime. Kiekvienas mūsų judesys yra Karmos kodų pasekmė. Kiekvieną mūsų akimirka sąlygoja praeityje užkoduoti išgyvenimai ir materialios energijos pavaldai jie lemia kiekvieną mūsų judesį, poelgį, troškimą. Nida yra ta aplinka, kuri mažiausiai slepia mus. Dvi savaitės Nidoje sužadina mūsų viduje slypiančią energiją, kuri gal ir visai nesiveržia išeiti išorę.

Prie šių lietuvių dailininko žodžių galėtų glaudžiai prisijungti ir „Bruecke“, dar 1906 m. pateikta programa: „Tikėdami pažanga, naująja menininkų ir meno mylėtojų karta, kviečiame visą jaunimą susitelkti ir ateities kūrėjų vardu išsikvoti gyvenimo ir teptuko laisvę. Prie

Saulius Kruopis. „Terasa Raušiuose“

mūsų gali prisijungti kiekvienas, kuris laisvai ir betarpiškai vaizduoja tai, kas jį skatina kurti“.

2004 m. „Nidos ekspresijos“ dalyviai

Šių metų Nidos plenerė lietuvių komandai atstovavo penkiolika įvairaus amžiaus, skirtingų stilių ir nevienodo pripažinimo dailininkų.

Šiaulietis Paulius Arlauskas – prieš gerą dešimtmetį išgarsėjo kaip muzikantas, tekstų autorius, įvairių akcijų sumanytojas. Šiam autoriui būdinga nuolat migruoti tarp elitinio, eksperimentinio, bohemiško, masinio, populiaraus meno teritorijų.

Vilnietis, o tiksliau „užupietis“ Giedrius Bagdonas 1996 m. įkūrė Alternatyvaus meno centrą „Užupis“, vėliau pertvarkytą į Užupio meno inkubatorių. Viena pagrindinių G. Bagdono ne tik kūrybos ir būties versmų – krikščionybė.

Pajūris neišvengiamai daro įtaką Nidoje gyvenančiam dailininkui Rimantui Didžpetriui. Jo paveikslų motyvuose – žuvis, tik be Soutine potėpių chaoso, moterys prie jūros, pajūrio nameliai. Visa tai suvienyta harmonijos ir bendro išpūdzio vardan.

Irenos Daukšaitės – Guobienės tvirtinimu, kūryba – tai labirintas, kuriame atpažįstamos prasmės, esančias už matomo ribų, magiškas aktas, kuriuo mes atveriamė slaptuosius kanalus, išgirstame slapstąsias kalbas. Gal tai dievoieškos apraiška?

Algimantas Stanislovas Kliuga: gerai būtų, jei mano darbas kabėtų Washingtono galerijoje... bet ten, atrodo, nėra nė vieno lietuvių. Tebetikiu lietuvių moderniosios tapybos tradicija, jos kolorito, linijų, abstrakčių dėmių ir faktūrų ritmo gyvybingumą.

Kazys Rimtas Tarabilda pažintį su Nida pradėjo dar to-

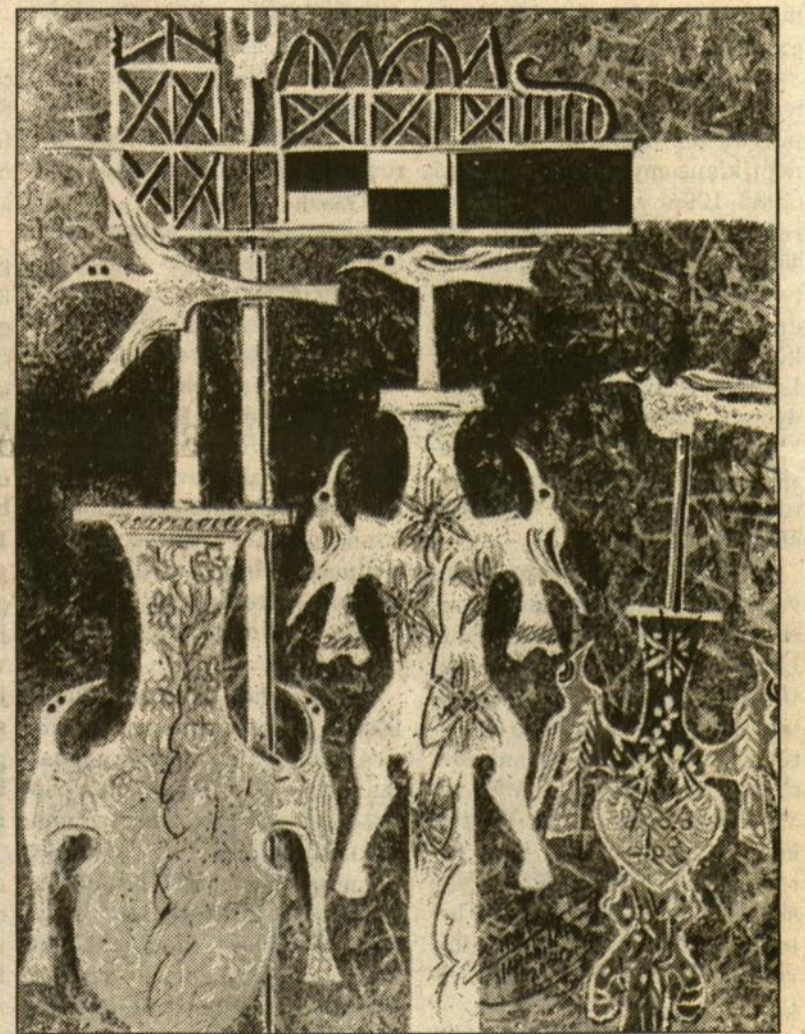
limais 1959-aisiais metais. Galimybė čia sugrįžti – lyg nedideli išsipildanti svajonė. Pastaraisiais metais jis tęsia Prūsijos kultūrinio paveldo, krikštų, vėtrungių, Prūsos ir Klaipėdos krašto studijas.

Rūta Viktorija Katiliūtė stabiliai įsikūrusi abstrakčios tapybos arenoje, kur jos kūrėlo spalva, be abejo, mėlyna. Jos drobės – tai ne plokštumos, bet erdvės talpyklos. Būtent spalva sukuria erdvę, o tai yra europietiškojo abstraktaus ekspresionizmo išraiška.

Gintaras Palemonas Janonis yra paskutinis (kartu su Rimantu Bartkevičiumi) Antano Gudaičio mokinys. Anot kritikų, G. P. Janonis – tobula postmodernistas. Vienas svarbiausių jo kūrybos tikslų – suteikti interpretacines galimybes.

Saulius Kruopis: „kuriant asmenybė – kaip gyvas organizmas, neprarandantis savasties, sugebantis nuolat atsinaujinti,

Nukelta į 3 psl.

Kazys Rimtas Tarabilda. „Nidos spalvos“.

O skaitytojas — amžinai gyvas

Atkelta iš 1 psl.

Aš stovėjau toli nuo Vilniaus, tarp Ukmergės ir Panevėžio, kur žmonių buvo ne taip tiršta. Plačiai žėgėmės, o rankas mes skėtėme, tiesėme, kiek įmanoma, ir vos laikėmės pirštų galais. Neprišimenu Lietuvos kitos dienos, kurią būčiau sutikęs, matęs tiek besišypsantių veidų. Šventė reikia žaidimų, reikia sielos lengvumo, per kuriuos atsiranda ypatingi, svarbūs dalykai.

Atgimimo kasdienybėje buvau pasinėręs į Lietuvos rašytojų anuometinį gyvenimą. Tomis pačiomis dienomis, kai susikūrė iniciatyvinė Sajūdžio grupė, mane kolegos išsirinco rašytojų sąjungos pirmininku. Margas buvo (ir, aišku, tebėra) menininkų pasaulis. Tada jis buvo sklidinas politinės, intelektualinės ir emocinės įtampos.

Aš buvau užsibrėžęs tą įtampą labai konkrečiai, labai dalykiškai „pakinkyti“ Sajūdžio reikalams, Atgimimui. Bandžiau neatstumi atbejojančių, vėluojančių. Raminau labai besi-

karščiuojančius, skubančius, pykstančius. Pyktis, net geriausiuose sumanyuose, prastas patarėjas. Dažnai reikėdavo viešai kalbėti, rašyti. Ka nors ištarti ne per anksti, bet ir ne per vėlai. O rašytojų (kaip ir kitų menininkų) nuomonės tada buvo labai klausoma, jos visi laukė, į ją Lietuva orientavosi. Štai ir virė, kunkuliavo Rašytojų namai dabartinėje K. Sirvydo gatvėje. Daugybė labai svarbių visai Lietuvai įvykių ten prasidėdavo ir įsibėgėdavo.

Anksti sukūrėme ir savo bendrijos „nepriklausomybę“. Sunku patikėti, bet netrukus po to, kai 1989 m. birželio 7 d. rašytojai savo suvažiavime pasitvirtino nepriklausomą statutą, Maskvoje, Vorovskio gatvėje stovinčiuose, kaip mes vadinavome, Natašos Rostovos rūmuose, aš pasirašiau istorinį protokolą, pagal kurį mes, Lietuvos rašytojai, esame nepriklausomi, esame savo organizacijos šeimnininkai (iki Lietuvos politinės nepriklausomybės atstatymo dar turėjo praeiti be-

veik metai). Dieve, kokios tai buvo alinancijos, sunkios „derybos“! Šiandien jos neatrodo labai reikšmingos. Gal beveik nieko nereikšima vykusių kitų didžiųjų politinių įvykių fone, tačiau asmeniškai man tai buvo juodo, kaip minėjau, Atgimimui reikalingo darbo valandos, dienos, mėnesiai.

Svarbiausia, ko siekta: sukurti prielaidas naujai, laisvai rašytojų bendrijai, atsikratyti totalitarinės valdžios jos primetų veiklos formų, tikslų. Tai kas, kad Maskva ir toliau reikėdavo nuosavybės teises į mus, į mūsų gyvenimą? Spardėmės. Ėmėme ieškoti net savarankiško, vakarietiško ekonominio gyvenimo variklio. Vienu jų turėjo tapti užsidirbami pinigai mūsų pačių leidykloje. Jos steigimo dokumentus pasirašinėju tais pačiais 1989 m., ir tuoj išleidome pirmąją knygą – tai buvo faksimilinis A. Škėmos romano *Balta drobulė* leidimas beveik 100,000 egzempliorių tiražu. Šiandien toji rašytojų leidykla yra išleidusi per 500 gerų ir la-

bai gerų knygų.

Daug ko nepasisėkdavo padaryti. Pavyzdžiui, buvome sumanę 1990 gegužę Anykščiuose surengti pasaulinį lietuvių rašytojų kongresą. Labai rūpėjo „sumegzti“ nutrukusias bendradarbiavimo gijas su visais lietuvišiais literatais. Deja, prasidėjo Lietuvos sienų politinė blokada. Beveik nė vienas, kuris kreipėsi į SSRS ambasadas, negavo vizos, ir pasaulinis kongresas virto Lietuvoje gyvenančių rašytojų pasikalbėjimu su vienu kitu, tik atsitiktinai iš anksto ar per stebuklą Lietuvoje atsidūrusiu, egzodo autoriumi (K. Almenu, V. Janavičiumi ir kt.).

Tai gi, Atgimimas mane apdovanojo ypatingai didele sudėtingų diplomatinių, politinių, kultūrinių, literatūrinių, psichologinių problemų, įvairiausių asmeninės ir visuomenės, individo ir minios konfliktų sprendimo patirtimi. Aičiu jam už tai.

—Sakoma, kad rašytojai pirmieji pajunta laiko dvasią. Taip galima sakyti ir apie romanus, rašytus bei išleistus ant Atgimimo slenksčio — *Negėsta žvaigždė paukščio pėdoje* ir *Simonija*.

Lituanistikos katedroje Čikagoje mes bandomė atstatyti skriaudą, kuri įvyko, kai žmonės pradėjo skaityti tik laikraščius ir šie Tavo kūriniai, pareikalavę iš Tavęs, neabejojau, daug mėnesių, o gal ir metų archyvuose, nebuvo pakankamai išgarsinti, neišplito, nors buvo to verti. Mes juos esame įtraukę į savo programas — mūsų magistrantai bei doktorantai juos skaito, nagrinėja. Tie du romanai tikrai įspūdingi: ir dėl užmirštų istorijos puslapių, ir dėl mūsų tautinių siekių bei motyvų. Gal galėtum ką pasakyti apie jų rašymą ir sutikimą?

—Vėl Tu teisi. Romano apie pirmąjį Lietuvos aviatorių Aleksandrą Griškevičių 1988 m. niekas neturėjo laiko rimtai skaityti. Aš rašiau jį penkerius metus. Archyvuose sėdėjau ilgiau, negu būtų reikėję medžiagai mokslinei monografijai apie tą žmogų parašyti. Bet ne vien archyvai buvo svarbūs. Istorija man buvo tik romano, kaip sudėtingos, intelektualinės metaforos pamatas. Modeliavau daugiaplanę jo struktūrą (matyt, nebuvau iš tų, kurie pirmieji „pajuto laiko

dvasią“), tebeslėpiau didžiasias potekstes. Daug vilčių dėėjau į jame užkoduotą anticenzūrinį, antitotalitarinį istorijos dialogą.

Nuoširdžiausias romano skaitytojas anuomet, man regis, buvo istorikas Vytautas Merkys, kuriam leidykla buvo patikėjusi parašyti „specialią“ rankraščio recenziją. Dėkingas esu jam už istoriko pastabas, kurios pakluso grožio teksto dėsniams. Kiti skaitytojai pamatė tik teksto „padrikumą“, beveik jo „juodraštį“ ar jo perskaitymo „neįmanomybę“. Smagu girdėti, kad tą mano senieną kartais pasklaido rimti skaitytojai — jūsiškiai magistrantai. Bent pedagoginiams reikalams busiui pagelbėjęs. Beje, Albertas Zalatorius man yra spėjęs (prieš mirtį) pasakyti žodžius, panašius į Tavo. Kai aš, matydamas jo gestancijos sveikatos likučius, kaip sunkiai juda jo monografija apie Krėvę, ir gal norėdamas jį paguosti, suverkšlenau, kad ir aš vis mažiau laiko ar jėgų sveikatos beturiu naujam romanui, jis beveik tėviškai mane subarė: „Baik, juk tu parašei *Žvaigždę...*, nemanyk, kad po jos būtina, ir kažin ar galėtum,

dar vieną tokį romaną parašyti. Rašytojui užtenka vieno romano“.

Simonija — po Atgimimo parašyta knyga. Ji, kaip ir visos kitos, su intelektualine autobiografijos ženklais. Joje, atrodo, turėjau būti, ir net jausiausi esąs, laisvas nuo vidinio cenzoriaus. Juk galėjau rašyti, kaip noriu ar galu. Romane — mano kartos patirties sovietmetyje ir Sajūdžio receptija. Bet nepabėgau nuo savęs. Romanas gal liko pernelyg „užkoduotas“. Net ir dukart, kaip gal teparašytų semiotikai, o triskart ar net daugiau kartų. Taigi ir jis — „daiktas sau“. Dabar rengiu leidyklai nebaigtą Ramūno Klimo romano *Maskvos laikas* rankraštį. Tai įspūdingas tos pačios (mano) kartos gyvenimo sovietmetyje literatūrinis fenomenas, „busenos“, kaip tekstą pavadinu pats autorius. Vis pagalvoju: o kiek bus skaitytojų, kurie skaitys? Labai gilu, bet ir sunkiai pasiekiamą kitam. Bet skaitytojas visada yra tik potencialus. Tokio skaitytojo juk niekas ir su pagaliu, ar baisseniu, modernesniu ginklu nepribaigs. Kiekvienas autorius numiršta, o skaitytojas — amžinai gyvas.

Vargonų šventė Rochester mieste

RAIMUNDAS KIRŠTEINAS

Garsioji Rochester (NY) universiteto Eastman muzikos mokykla vykdo dešimties metų planą sukaupti šiame mieste istorinių bei naujų vargonų rinkinį, neturintį sau lygaus Šiaurės Amerikoje. Dalis to plano įjungia ir Lietuvą: norima cionykštėje episkopų Christ bažnyčioje atkurti kopiją unikalio Adam Gottlob Casparini vargonų, 1776 metais pastatytų Šv. Dvasios (Dominikonų) bažnyčioje Vilniuje. Lygiagrečiai Vilniuje restauruojami originalieji Casparini vargonai, bendradarbiaujant – be kitų – Lietuvos Kultūros ministerijai ir Švedijos Goeteborgo universitetui Vargonų meno centrui. Projekto apytikrės sąmatos siekia apie 2,5 milijono dolerių vargonų kopijai Rochester bei 1 milijoną eurų Vilniaus vargonų atstatymui.

Šis projektas buvo pristatytas spalio 21–24 d. vykusiam Eastman muzikos mokyklos Vargonų festivalyje, kurio renginiuose ryškiai dalyvavo ir lietuviai. Festivalio atidarymo programoje ketvirtadienio vakare kviesiniams svečiams kalbėjo Lietuvos ambasadorius Vygaudas Ušackas, Vilniaus vicemeras Kęstutis Masiulis bei buvo pristatytas vargonų meistras iš Vilniaus Rimantas Gučas. Labai maloniai nuteikė, kai ambasadorių Ušacką pora East-

man mokyklos trimitininkų pasitiko su Lietuvos himno melodija. Vakaro bėgyje dar teko pasiklausyti trumpos tautiškos kapelos „Sutaras“ programėlės.

Po programos susirinkusieji buvo pakviesti pasivaikinti. Tegaliau pasidžiaugti ir pasididžiuoti lietuviškų vaišių organizatorių bei šeimininkių sumanumu ir darbštumu, priuošusių tiek gėrybių ir patiekusių jas taip skoningai bei gražiai. O bendradarbiavimo ženklą vaišių vyną ir jo studentus pilstytojus parūpino Eastman muzikos mokykla.

Šeštadienį, vis dar vargonų festivalio rėmuose, toje pačioje Christ bažnyčioje su labai nuotaikinga programa pasirodė kapela „Sutaras“ iš Lietuvos bei choras „Volungė“ iš Toronto su vadove Dalia Viskontiene. Tuo pat metu vyko lietuvių tapybos–lietuviškų dirbinių paroda ir pardavimas. O sekmadienį, per 11-tos valandos pamaldas Christ bažnyčioje, dalyvaujant gausiam būriui vietinių lietuvių, labai išpuodingai giedojo ir „Volungė“ viena, ir jungtinis „Volungės“ Christ bažnyčios choras.

Platesnėje festivalio paskaitų –seminarų–reitalių programoje dar buvo įtraukti minėtasis vargonų meistras, vienas iš Vil-

niaus Casparini vargonų restauravimo programos pirmūnų, Rimantas Gučas, bei šiuo metu Nebraska–Lincoln universitete muzikos doktoratų siekia Aušra Motūzaitė–Pinkevicienė ir Vidas Pinkevicius.

Šventės dalyvavimo planavimas, vaišių paruošimas, svečių priglaudimas ir t. t. iš mažo Rochester lietuvių telkinio pareikalavo tikrai daug pastangų

ir aukų. Džiugu, kad atsirado gražus būrys talkininkų, bet didžiausią našta nešė sumanioji pradininkė ir organizatorė, vietos lietuvių bendruomenės pirmininkė, Birutė Litvinienė.

Vilniaus vargonų atstatymo projektą Rochester atstovai jau anksčiau pristatė JAV LB Tarybos suvažiavime, kur jis susilaukė didelio susidomėjimo ir buvo palankiai priimtas.

Vargonų šventėje Rochester, NY. Iš kairės: Vaidevutis Draugelis, Rochester LB apylinkės pirm. Birutė Litvinienė, Vilniaus vicemeras Kęstutis Masiulis, Nijolė Draugelienė.

Iš kairės: LR garbės konsulas Rochester, NY, Rimas Česonis, Lietuvos ambasadorius JAV Vygaudas Ušackas, Rochester miesto meras William Johnson, Eugenijaus Vidmanto nuotraukos.

Kūryba — teikianti džiaugsmą

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Maironio lietuvių literatūros muziejaus viename iš padalinių – Vaikų literatūros muziejuje, Kaune, spalio 19 d. vyko popietė, skirta rašytojos, žurnalistės sesers Onos Mikailaitės jubiliejui paminėti. Rašytojos gyvenimą ir kūrybą apžvelgė šio straipsnio autorė. Muziejininkė Danutė Žilionienė kartu su savo suburtu vaikų linksmųjų teatrų „Čepsiukai“ suvaidino O. Mikailaitės pasaką *Medinis žmogeliukas*. D. Žilionienė ne tik teatro įkūrėja, režisierė, dekoracijų dailininkė ir rūbų siuvėja, bet ir aktorė.

Renginio metu ji žaismingai skaitė ištraukas iš rašytojos knygelės *Trumpas pasakaitės kaip kiškučio uodegaitės*, išleistos 1971 m. Amerikoje. Vaikai, atvykę į renginį, smalsiai klausėsi pasakojimo apie rašytojos gyvenimą ir kūrybą. Smalsučiai apipylė pasakotoją įvairiais klausimais – jiems buvo viskas įdomu, kas dar nepažinta. Jaunieji žiūrovai susidomėję stebėjo *Medinio žmogeliuko* gyvenimą, nuoširdžiai juokėsi iš žaviojo *Peliuko pasaulio*,

spėliojo, kas gi pravirkdė karalaitę. Graži ir prasminga popietė, atskleidusi Lietuvos vaikams, naują, įdomų kūrėjo pasaulį, netruko prabėgti.

Sesuo O. Mikailaitė ne tik vaikų rašytoja. Jos talentas išsišakojęs plačiai: kuria poeziją, rašo esė, teologines, filosofines knygas, rengia katechetinius vadovėlius jaunimui. Jos veiklos barai platus ir įvairūs: ilgametė vaikų žurnalo *Eglutė* redaktorė, mokytoja, žurnalistė.

Ona Mikailaitė gimė Freiburge, Vokietijoje – 1944 m. spalio 31 d. Jos tėvai, ieškodami ramesnio kampelio ir tylios užuovėjės, priverstinai atsidūrė svetimoje žemėje. 1944 m. antroji rusų okupacija būtų negailėstingai susidorojusi su karininku, vienu iš pirmųjų smalsučiai apipylė pasakotoją įvairiais klausimais – jiems buvo viskas įdomu, kas dar nepažinta. Jaunieji žiūrovai susidomėję stebėjo *Medinio žmogeliuko* gyvenimą, nuoširdžiai juokėsi iš žaviojo *Peliuko pasaulio*,

džiaugtis motinos meile ir jos rankų šiluma. Likimas išsivedė brangiausia žmogų Anapilin, palikęs nustebusią ir sutrikusią septynmetę akistatoje su atšiauriu gyvenimu. Ji augo ir brenimo rūpestingo tėvo Boleslovo Mikailo globoje, kuris stengėsi apgaubti šiluma ir įskiepyti meilę tėvynei Lietuvai. Jis pasakojo jai apie tėvynės grožį, apie sraunias upes ir nuostabių žaliuojančių miškų, šėlstančią Baltijos jūrą, nuolat išmetančią ir krantą saulės spindulėlius – gintarą, apie dvi upes Nemuną ir Nerį, susiliejusias Kaune ir placiają Santaką. Tėvas padėjo tvirtus lietuvių pagrindus dukros gyvenimui.

Baigusi gimnaziją Onutė pasirinko vienuolįnį gyvenimą. Sulaukusi 17, įstojo į Nekaltai Pradėtosios Švenciausios Mergelės Marijos vargdenių seserų vienuolyną Putname. (Lietuvoje vienuoliją 1918 m. įsteigė palaimintasis arkivyskupas Jurgis Matulaitis, o JAV šios vienuolijos šaka buvo įkurta 1936 m.). Studijavo JAV kolegijose, įgijo anglų kalbos, pedagogikos bakalaurą ir teologijos magistro laipsnius.

Ses. Onos gyvenime netrūko dėmesingų ir rūpestingų žmonių, kurie įžvelgė jaunojoje sie-loje gabumus, skatino dirbti ir kurti. Svarbų vaidmenį jos gyvenime suvaidino kunigas, vienuolyno kapelionas, rašytojas, spaudos darbuotojas Stasys Yla. Jis matė, kad mergaitės širdis linksta į literatūros pasaulį. Kapelionas skatino rašyti, mokė, patarinėjo, įtraukė į spaudos darbus. S. Yla išmokė mylėti lietuvišką žodį, o per jį sustiprino meilę tėvynei Lietuvai. Ses. Ona redagavo knygas, jas meniškai apipavidalindavo.

Pirmas atsakingas ir reikšmingas darbas, užgulus devy-

niolikmetės pečius, buvo vaikų žurnalo *Eglutė* redagavimas.

(Seserys nuo 1950 metų leido laikraštėlį vaikams. Pirmuoju redaktorium buvo Bernardas Brazdžionis, vėliau Stepas Zbarskas). Nuo 1963 m. jį perėmė redagavimo vairą į savo rankas.

„Tai buvo durys į spaudos pasaulį, su kuriuo susipažinau iš bėdos ir prie jo likau iš meilės“, – rašo ji. Beveik trisdešimt metų redagavo žurnalą, rašė pasakas, pažintinius straipsnius apie Lietuvos žymius veikėjus, kūrė eilėraščius, piešė nuotaikingas iliustracijas. Jos dėka lietuviška *Eglutė* vėliai žaliau ir džiugino jaunuosius skaitytojus. Žurnalas buvo mėgstamas, laukiamas, gausiai prenueruojamas. *Eglutė* gimusiems svetur buvo pirmasis skaidrus ir saulėtas langas, atvertas į Lietuvos pažinimą. Bedirbant vaikų žurnale, gimė ne viena knygelė mažyliams. Ses. Onutė rašo: „Vaikų literatūra išsyk patraukė – fantazijos žaismas ir magiškas vaiko pasaulis man visad buvo artimas ir mielas. Stengiausi kaupti patrauklaus parengti vaikams. Ieškodama būdo pašnektinti jaunuosius skaitytojus, pradėjau rašyti peliuko Pupučio nuotykius...“. Taip gimė daili ir nuotaikinga knygelė *Pupučio pasauliukas* (1974), pačios autorės žaismingai iliustruota. Knygėlėje trylikos apysakų, suskirstytų į keturis skyrius: pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą. Geraširdžio Pupučio begalinis smalsumas, noras pažinti pasaulį ir savo tėvynę Lietuvą užburia, žavi vaikus.

Per vaikų literatūrą ses. Onutė brenimo ir stiprėjo kūrybiškai. Rašė straipsnius literatūrinėmis, filosofinėmis teologinėmis temomis. Nuolat bendradarbiavo žurnale *Laiškai lietuviams*, laikraščiuose – Dar-

bininkas, *Tėviškės žiburiai*, *Drauge*. Spaudoje pasirodė ir jos pirmieji poetiniai bandymai, kurie vėliau sugule į debiutinę knygą *Šiapus jūros* (1974). Pirmoji poezijos knyga kupina skaidrios šviesos, džiugaus optimizmo, tikėjimo gėriu ir grožiu, pagrįstu Aukščiausiojo globo. Literatūros kritikė Birutė Ciplijauskaitė, palankiai vertindama jos knygą, rašo: „Tono ir nuotaikos vientisumas, gaunamas intymiais pasisakymais, subtiliu žaismu tarp lyrikos ir lengvo humoro, jausmų, spalvų, plastinių linijų transpozicijoje vienas išpuodžiui sukurti. Paprastumo, švelnumo, autorės semiasi ir iš liaudies dainų – tiek tematinėmis užuominomis, tiek stilistinių efektų, kaip mažiųjų formų, reguliarių, beveik paralelinių pakartojimų, išiktukų vartojimu. Jiems išaugti griebiasi ir liaudies formų“.

Ses. Ona turi ir mokytojos pašaukimą – dirbo liuanistinėse mokyklose JAV ir Kanadoje. Daug laiko praleido jaunimo stovyklose. Nuolat skaitydavo paskaitas, organizuodavo švento Rašto seminarus. Parašė sakralines tematikos knygas: *Esame Dievo šeima*, 1978; *Besiruošiant Sutvirtinimo sakramentui*, 1982; *Religiniai pratimai vaikams ir jaunimui*, 1986; *Palaimintas Jurgis Matulaitis*, 1987; *Palaimintojo Jurgio Matulaičio užrašai*, J. Matulaitis – abi 1993.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir žengiant pirmuosius sunkius savarankiškų žingsnių, reikėjo pagalbininkų ir patarėjų. Nukelta į 4 psl.

Iš Nidos — į Vilnių

Atkelta iš 2 psl. atveriantis savyje vis naujus pasireiškimus. Žmogaus individo suvokimas prasideda atirandant tiesą savyje“.

Artūras Savickas domisi realia gamta, gamtos spalvomis ir jų kaita. Šis spalvų ir ritmų mirgėjimas tapo pagrindine dailininko kultivuojamos abstrakcijos tapybos ideja. Salomonas Teitelbaumas. Jo paveiksluose susipina ekspresionistinės Vilniaus meno mokyklos auklėtinių, didžiųjų žydų kilmės l'Ecole de Paris meistrų ir ARS tapybos tradicijos. Jam būdinga ekspresyvaus potėpio ir konstruktyvaus mastymo galia.

Vaclovas Vekerotas: „tapybą traktuojau kaip spalvų meną, kurį reikia priimti ne literatūriškai, bet emociškai. Kiekvienam žiūrinčiam į besikeičiančią spalvų paletę, kyla vis kitokios asociacijos, ir tai yra nuostabu, meniška“.

Laimutės Kozlovienės kūryboje menotyrininkai įžiūri racionalų meninės erdvės tvarkymą, kartu pabrėždami minties ir jausmo raiškos subtilumą. „Man svarbu kūrinio rūbo spalva, faktūra, dekoratyvumas, forma“, – sako menininkė.

Romualdo Kuncos diplominis darbas (1959) buvo „Buriotojai Nidoje“. Nidos tematika yra ir daugiau jo kūrinių. „Kuršių Nerija man lyg gyvybės vanduo, maitinantis sielą. Kai ilgimės ramybės ir darnos su savimi ir pasauliu, ieškome darnos su gamta (natūra), su kūrėju...“.

Į Nidos plenerus kasmet atvyksta Suomijos dailininkai. Helka Inari Virmakoski iš Helsinkio mokėsi Suomijoje ir Italijoje. Aštuonerius metus atirandant tiesą savyje. Tanzaniijoje ir Somalyje. Surengė apie 50 performansų, dalyvavo 9 bendruose projektuose įvairiose pasaulio šalyse. Pagrindinė dėmesį skiria žemei ir aplinkai.

Katariina Salmijarvi ir Maarit Anko parodas rengia savajame krašte.

Lenkijos dailininkai, jų šiemet trys – Alina Bloch, Alfred Wysocki, Antoni Wroblewski – taip pat būna nuolatiniai plenero dalyviai. Kaip visada į plenerą kviečiami ir Kaliningrado dailininkai, šį kartą per Kuršių Neriją į Nidą atvažiuo Viktor Riabinin, iš Maskvos atvyko Natalija Baženova ir Ilona Gansovska.

Beje, prieš keletą metų Nidoje lankėsi ir vieno iš anuometinių Nidos tapytojų Ernst Mollenhauer dukrė, meno istorikė Maja E. Mollenhauer. Jos nuomone, prieš karą Nida buvo gražesnė, o kultūrinis gyvenimas buvęs turtingesnis... Greičiausiai tai jaunystės nostalgija. Ji pažadėjo padėsianti ir naujųjų laikų Nidos plenerams.

O jie nesilpsta ir XXI amžiuje. Nidos kvėpuojanti erdvė, kopos, jūra, paslaptinga dangaus šviesa – visa tai atsispindi ir įvairių metų pleneruose nutapytuose paveiksluose. Juose ir yra amžinta „Nidos ekspresija“.

Ses. Ona Mikailaitė.

Leidiniai

Motinos meilė laiškuose

Atverčiame įspūdingą knygą *ir dar valandėlė... Konstancijos Bražėnienės ir Mindaugo Bražėno laišškai iš Lietuvos, Rytų Vokietijos ir Sibiro 1944–1966*. Tai epistoliarinio žanro knyga. Jų autoriai – motina Konstancija Bražėnienė ir sūnus Mindaugas – niekada nemanė, kad jų laišškai kada nors bus skelbiami, todėl juos galima vertinti kaip to laiko lietuvių gyvenimo atspindį ir dvasios dokumentą. Jų žavesį apibūdina knygos redaktorė Daina Parulskienė įžanginiame žodyje: „Konstancijos Bražėnienės ir anksti mirusio sūnaus Mindaugo laiškus galima skaityti, kaip istorinį romaną, apimantį Antrojo pasaulinio karo įvykius, vėliau sovietų okupacijos laikotarpį iki 1966 m.“

Džiaugiuosi, kad anksčiau perskaiciau kun. Vinco Pranciškio atsiminimus *Baikalo žvejys*. Ši knyga geriau pradėjo suprasti K. Bražėnienės laiškus. Autorius pasakoja apie gyvenimą tremtyje, Baikalo ežero Chuzyro saloje, ir mini K. Bražėnienę, kuria labai pasitikėjo: „Išplaukdamas žvejoti, jos globai palikdavau kai ką svarbesnio“. Tremtinė K. Bražėnienė irgi ne vieną kartą laiškuose mini kun. V. Pranciškį, vadindama jį prieteliu. Šis dvasininkas, kiek galėdamas rėmė vieną iš sergančių Konstanciją ir, neturintį kur gyventi, padėjo pasistatyti mažutį namelį. Jų draugystė, panaši į sūnaus ir motinos bendrystę, parodo, kad atšiauriame krašte lietuviai galėjo išlikti, tik bendraudami, paremdami vieni kitus. Graudu skaityti K. Bražėnienės laiška, kur ji pasakoja, kad buvus laiminga vieną žiemą, kai avėjo kun. Vinco batais. O anksčiau per didžiausius šalčius, amputuotus kojas autais, šiaip taip iškisdamas sutinusias kojas ir kaliošus. Ji rašė: „Jei ne kun. Pranciškis, manęs jau nebūtų gyvųjų tarpe“.

K. Bražėnienė turėdavo virti valgyti Baikalo žvejų brigadai, juos apskalbti. Galima įsivaizduoti sergančią moterį, einančią į Baikalo vandens ir nešančią kibirus našiais, siaučiant Azijos vėjui barguzinui, kai

žmogų verčia iš kojų. Būdavo tokių dienų, kada Konstancijos kraujo spaudimas pakildavo iki 240, ir tik ten gyvenusių lietuvių pagalba padėjo jai išgyventi. Be galo daug stiprybės jai teikė tikėjimas Dievu, tikėjimas Viešpaties pagalba. Ji niekada neprarado vilties, kad ištrūks iš Sibiro, grįš į Lietuvą, vyliosi susitikti su savo vaikais. Knygos viršelyje regime K. Bražėnienės nuotrauką, padarytą jau grįžus į Lietuvą. Jos galva papuola skarele, lūpos suspaustos, akys veriančios žvelgia į toli, lyg norėtų kažką atrasti. Veidas byloja apie moters paprastumą, tvirtumą ir inteligenciją.

K. Bražėnienės laiškuose atsiskleidžia jos sugebėjimas analizuoti gyvenimiškas situacijas ir ryžtingai veikti. Karo sumaišties metais, uždarius Kaukso univeristeta, ji išleidžia savo dukras dvynukes Vidą ir Nijolę į Vokietiją tęsti studijų, nes buvo įsitikinusi, kad tik mokslas yra didžiausia vertybė, kad tik mokymasis žmogus atranda tikrą gyvenimo kelią.

Didvyrišku poelgiu galima vadinti jos pasiryžimą gelbėti nuo nacių konclagerio du žydų vaikus: Sarah ir Aleksandrą. Rizikuodama savo šeimos likimu, per karą išsaugojo, išmaitino šiuos vaikus. Tuo laiku kiek galėdama padėjo ir kitiems okupacijos vargus kenčiantiems žmonėms. Nepaprastas širdies kilnumas! Taip gali elgtis žmogus, atvira širdimi gyvenantis krikščioniškos moralės principais. Laiške ji prisipažįsta: „Daug kas mane vadino kvaila idealiste, net ir dėdė išpėjo, kad aš neapgalvotai leidu į pavojų“. Grįžusi iš tremties į Lietuvą, K. Bražėnienė rūpinosi atsilyginti jai padėjusiems žmonėms: „Norisi atsilyginti visiems, kad galėčiau ramia sąžine mirti“.

Jos mintys visą laiką skrido per jūras, vandenynus į tolimas šalis, kur gyveno vaikai: Vida, Nijolė, Algimantas. Ji rašė laiška po laiško. Vis tikėjosi, kad sovietinė valdžia ją išleis į JAV arba Australiją, bet prašymai būdavo atmetami. Todėl laiškuose randame ir skaudžių atodasių: „Sveikata kasmet men-

kėja, jūsų ilgesys ją ryja...“ „Kai prisimenu savo gyvenimą, tai nedaug turėjau šviesių dienų“.

Mokėjo ši moteris pažvelgti į save iš šalies ir šiek tiek pasišaipyti. Guosdamasi, kad rankos ir kojos šla nešiltame kambaryje, ji rašo: „Koją, kaip didelę poniją, laikau apmokus dviem porom vilnionių kojinių ir įkišus į šiltus batus“. O pažvelgusi į savo veidą, kartais šypteli: „Plaukai išlinko, liko tik ta pati siela“. Laiške Nijolei ji kalba apie dukros šeimos reikalus ir netikėtai parašo tokį sakini: „Mes spartiai žengiame prie komunizmo ir tikime, kad ir visas pasaulis žengia.“ Juokas ima, nes minties potekstė aiški: ir Amerika žengia į komunizmą. 1958 m. laiške, vertindama Lietuvos medicininį aptarnavimą, ji rašo: „Pas mus gydymas nemokamas, bet jis daug kainuoja“.

K. Bražėnienė, tokią sovietinės Lietuvos padėtį vertindama, padaro labai įdomią išvadą: „Skaudus ir kartu įdomūs laikai.“ Kaip sugretintos priešybės! Net atrodo, kad ši moteris būtų studijavusi filosofiją ir išmokusi gyvenimą vertinti taip, kaip siūlė vokiečių filosofas Hegelis. Anksčiau cituota A. Bražėnienės mintis nėra atsitiktinė. Kitame laiške ji rašo: „Šiaip, kad ir yra žmonių idealistų, sunku su jais susitikti. Jie visi dvasiškai skursta.“

Manau, kad mane pažįstate, niekada nemėgau tuštybių. Mano siela visada buvo užpildyta kilnesniais darbais, už tai man buvo sunku“.

Iškentusi Sibiro tremtį, be sveikatos, vieniša, neturėdama jokių teisių gimtojoje Lietuvoje, K. Bražėnienė atkakliai grūmėsi su sovietinės valdžios noru ją sužlugdyti, dvasiškai palaužti. Knygoje yra cituojami valdžios atstovo žodžiai: „Ką

jūs manote, argi mes galime išleisti to bandito žmonos mamą?“ K. Bražėnienė nepasidavė, kovoją ji ir jos vaikai ir šeima laimėjo. 1966 m. gegužės 25 d. K. Bražėnienė atskrido į New Yorką, kur jos laukė duklė Nijolė, sūnus Algimantas, kiti artimieji.

K. Bražėnienės vertybių gradaciją atskleidžia toks laiško Nijolei sakiny: „Svarbiausia tai, kad jūs neužmirštate Dievo ir tėvynės ir taip mylite savo mamą“. Dievo, tėvynės ir šeimos idealai jai teikė jėgų Sibiro tremtyje ir sovietinėje Lietuvoje.

Skaitant laiškus, apima nuostaba ir pasididžiavimas Motina, Moterimi, kuri išaugo Nepriklausomos Lietuvos žemėje tarp dviejų pasaulinių karų. Prisiminkime kitų tremtinių likimus, motinas, išauginusias partizanus, mamas, išmokiusias savo vaikus mylėti Lietuvą. Kokios tvirtos dvasios žmonės susiformavo to meto Nepriklausomoje Lietuvoje!

Knyga *ir dar valandėlė...* turi ir dokumentinę, ir dvasinę vertę. Kai ateity kultūros istorikai rašys studijas apie lietuvių nacionalinio charakterio raidą XX amžiuje, ši knyga bus vertinama kaip ypač reikšmingas šaltinis.

Šiandien Lietuvoje mums trūksta gražaus paminklo lietuvi Motinai, sugebėjusiai ištvirti istorijos audras ir išauklėjusiai savo vaikus kilniais žmonėmis, Lietuvos patriotais.

Anatolijus Žibaitis

Ir dar valandėlė... Konstancijos ir Mindaugo Bražėnų laišškai iš Lietuvos, Rytų Vokietijos ir Sibiro 1944–1966. Sudarytoja Nijolė Bražėnaitė-Paronetto. Vilnius. Dialogo kultūros institutas, 2004; 296 psl. Leidyklos adresas: Vilniaus 39-403, 2600 Vilnius, užsakymo Nr. 4-460.

Lietuvio melancholija Paryžiuje

Rugpjūčio šeštadienį giminaitė Valė su dukra Jūlyte atboga „supermarketo“ vežimėlį pilną knygų. Pasišaukė mane į gatvę. „Štai jums, dėdė, knygų mėgėjui, puota ilgam laikui“. Sako, jai besidairant kieme turgelyje, savininkas pasiūlė pasiimti visas parduodamas knygas velniui. Daugiausia pastarojo dešimtmečio romanai lengvam pasiskaitymui, gražiais aplankais.

Spigino vidudienio saulė. Jūlytė nekantravo, ragino motiną kuo greičiau atsikratyti tuo kroviniu. Jai mat gėda – kaimynijoje gyvena kelios mokyklinės draugės. Pamačiusios jas abi gatvėje, šitaip stumdančias vežimėlį, pravardžiavo benamėmis.

Paskubomis pasirinkau tik dvi. Kur tu, žmogau, viską vartysi, kai tiek yra savų lietuviškų veikalų. Kaip tik tą savaitę skaitinėju Valdo Papievio romaną *vienos vasaros emigrantai*. Ir čia irgi vaizdžiai įpintas Paryžiaus benamės (klošarės) gyvenimo būdas. V. Papievis šį nuostabų miestą aprašo ne kokio skubraus keleivio žvilgsniu, bet imlia poeto stebėtojo siela, nuotakomis primenančiomis Baudelair melancholiją. Dalykai suvokiami ir aprašomi su mistiškai jautriu polėkiu, gero kai atitrukusiu nuo mūsų seksualios ir gaivalingos nūdienos. Humanizmo, ko siekia dažna vertinga literatūra, čia yra apsciai. Juolab noro suvokti save ir savo rašymo esmę. Skaitome:

„Sykiais net rodos, kad mūsų būsenos, nuotakos, išgyvenimai – tai nelyginant baugštūs

švelniapūkių žvėriukai, kurie sprunka tolyn ir savo olose slepiasi vos pajutę, kad juos sugniaužė ir riekščias – įvardyt – nori... Betgi iš kur tas žūtbutinis troškimas įvardyti, todėl tai, kas neapmąstyta ir neištarta, rodos, mažiau tikra už tai, ką išsakai, iš kur tas tikėjimas magiška žodžio galia...“

Panašiomis mintimis, kartais sudėtingais, net painiais sakiniais svarstoma lyg ir per dosnias. Autorius vis pasinėšęs išgliaudyti „tikrumo“ branduolį. Skaitytojui tuo tarpu labiau rūpi konkretesni dalykai. Kad ir benamė (klošarė) Nathalie, su kuria pasakotojas atsitiktinai susipažįsta patildė lietuvi lyjant. Jos pavaizdavimas parodo, kiek tvirtybės, išminties, žmonių atjautimo ir susitaikymo su savo dalia glūdi šioje moteryje. Regis, tik su tokia morale galima be pastogės ilgai ištvirti metropolijoje.

Kita pažintis, tapusi pagrindiniu siužetu, yra jauna lieknė šokėja, gitaristė, koliažu dailininkė Melanie, sutikta ant Senos tilto „Pont des Arts“. Tų tiltų minimi keli. Autorius dažnai išsireiškimas bei tikrinis vardas rašo prancūziškai, tuo paryškindamas autentiškumą. Jis gi Paryžiuje jau gyvena daugiau nei 10 metų.

Miestas stebimas vaikščiojant Senos krantine, gatvėmis, stovint ant tilto, sykį net su Melanie naktį užlipus ant stogo. Klausomasi kitame krante afrikičių tamtamų dundėsio. Vaizdavimui autorius nepagali jauniesiems pastabos.

Kūryba – teikianti džiaugsmą

Atkelta iš 3 psl.

Ypatingas specialistų trūkumas buvo katechetinėje srityje. Sesuo Ona Mikailaitė 1976 baigė teologijos ir Šventojo Rašto studijas magistro laipsniu (Providence, Dominikonų kolegijoje). Nepabūgusi sunkumų, ses. Ona 1992 m. atvyksta į Lietuvą, dirba katechetiniame centre. Ji rašo straipsnius religiniais klausimais, skaito pasakaitas, veda seminarus, važinėdama po Lietuvos miestus. Parašo kelias knygeles religinių pratybų tikybos pamokoms, stovykloms. Ses. Onos pasiaukojantis darbas tuomet buvo reikalingas ir naudingas.

Pasirinkusi vienuolės kelią, ji jau 37 metus atsakingai vykdo savo pareigas. Jos gyvenimo tikslu buvo išleisti vienuolijos įkūrėjo, globėjo palaimintojo Jurgio Matulaičio *Užrašus*. Siekdama tikslo, atkakliai dirbo – daug skaitė, rinko ir tyrinėjo medžiagą, daug su kuo tarėsi ir konsultavosi. Iš marijonų archyvų Romoje pasitelkė 1910 – 1925 m. rašytus palaimintojo užrašus, dokumentus, 1911 m. kelionės į Romą aprašymus. *Užrašai*, jos rūpestiu pasirodę 1991 m., papildė ankstesnius arkivyskupo *Užrašus*. Tekstai naujai suredaguo-

ti, pridėtos išnašos, paaiškinimai, įvada, surinktos autentiškos nuotraukos. Vaikams parašė biografinę apybraižą apie palaimintojo Jurgio Matulaičio vaikystę *Jurgutis* (1993).

Ses. Ona Mikailaitė, dirbdama įvairiuose baruose, tarsi vykdo palaimintojo Jurgio Matulaičio nurodymus: „Netinka mums turėti bespalvių žmonių būrį, kuris turėtų būti tik stumdomas, bet netinka taip pat saunorių, savimeilių gaujas... Turi mus surišusi laikyti viena dvasia, uolumo, pasišventimo, troškimo, savęs išsižadėjus, save užmiršus Dievo garbei tarnauti“.

Nesvetima ji ir Lietuvoje

Šioje Atlanto pusėje gyvenančiai lietuvių visuomenei, besidominčiai menu, New Yorke gyvenančios dailininkės Vidos Krištolaitės kūryba nėra sveikima. Jos darbus matė ir jais gerėjosi ne tik niujorkiečiai, bet ir kiti, gyvenantys gausesniose lietuvių telkiniuose.

Dabar dail. V. Krištolaitė nebesvetima ir Lietuvoje. Ji su savo dailės darbais Lietuvoje pradėjo reikštis 1998 m. Pirmoji V. Krištolaitės paroda įvyko Kaune. Vėliau, su jos darbais susipažino Šilalės ir gimtojo Laukuvos miestelio gyventojai. Paskutinią parodą, įvyku-

si š. m. liepos mėnesį „Vartų“ galerijoje, Vilniuje, buvo vienuolika. „Vartų“ galerijoje parodos – iš eilės kasmet – buvo septintą kartą.

„Ir kiekvieną sykį matome ką nors naujo, netikėto ir jaudinančio, liudijančio neišsenkančią meninės saviraiškos įvairovę“, – rašo Jadvyga Godunavičienė (XXI amžius rugpjūčio 18, Nr. 61).

Dailininkės kūrybos tyrinėtojas filosofas Algirdas Uzdavinys V. Krištolaitės paveikslus vadina ikonomis, kurios spinduliuojančios ir išaukštinančios kūrybą, žmogiškuosius nuopolių bei silpnų. Taurumas ir niekšybė, kaltė ir atgaila, esančios pagrinde kūrybos temos.

Parodos atidarymo metu dail. V. Krištolaitė, prisiminusi daugelio savo tapybos darbų istoriją, nesislėpdama, prisipažino, jog ji esanti nuoširdžiai tikinti. Tą bandanti išreikšti ir savo sukurtoje paveiksluose: „Galgota“, „Šventas veidas pagal Turino drobę“ (nutapiusi įkvėpta Didžiosios savaitės nuotakos). Visus parodoje išstatytus paveikslus sukurusi vienu metu bėgyje.

Dailininkės bute Vilniuje iš buvusių parodų susikaupęs nemažas paveikslų rinkinys. Ji svajojanti savo tėvų krašte – Lietuvoje, įrengti muziejų, arba bent savo darbų kūrybos salę.

V. Krištolaitė su savo paveikslais į Lietuvą žada atvykti ir ateinančiais metais. Žurnalistų užklausta, ką naujo žadanti atvežti, sakiusi, kad galėtų būti sutikta žmonių veidais.

Būtų gera ir linkėtina, kad po ilgesnės pertraukos dail. V. Krištolaitė su savo tapybos darbais vėl pradių ginti ne tik New York, bet ir kituose lietuvių telkiniuose gyvenančius dailės darbų gerbėjus.

Pranas Visvydas

Petras Palys

